

ÜÇ TARZI AMERİKANCILIK: SADABAT PAKTI-CENTO-MEKKE ANLAŞMASI

CYRANO DE BERGERAC, Üstün BOL

08.08.2026



Sadabat Paktı (1937) 8 Temmuz 1937 tarihinde Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Tahran'da Sadabat sarayında dörtlü bir saldırmazlık anlaşması imzalandı. Tarih bu anlaşmayı Sadabat Paktı olarak kayıtlara geçirdi.

Paktı imzalayan dört ülkenin kendi aralarındaki siyasi ve coğrafi ihtilafları paktın gerekçesi olarak gösteriliyordu. Bu gerekçenin haklılık payı vardı da. Ancak tek amaç bu değildi. Aslında asıl amaç bu değildi. Türkiye ile İran, İran ile Irak, Afganistan ile İran ve Afganistan ile Pakistan sınır sorunları yaşıyordu ve bu pakt ile bu sorunları sempatik yolla çözmenin adımları atılıyordu.

Türkiye 1936'da denge politikası olarak adlandırılan bir politika izliyor. Gerekğinde Sovyetler Birliğine yanaşıyor, gerekğinde dönemin en büyük emperyal gücü İngiltere'nin yanında yer alıyordu. 1926'da İngilizler Afganistan'dan çekilerek yerlerini Emanullah Han liderliğinde yeniden kurdurdukları Afganistan Krallığına bıraktılar.

Emanullah Han Mustafa Kemal'in Türkiye'de izlediği yolu izliyor ve tamamen Batı taklidi bir devlet ve model inşa ediyordu. Tabi bunda en büyük destekçisi de İngiltere idi. Zaman zaman aksaklıklar yaşansa da Afganistan Krallığında Batı etkisi 1978 Komünist darbesine kadar devam etti. Afganistan ile İngiltere arasındaki sorun 1947'de başladı. Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak yeni bir devlet kurması Afganların yoğun yaşadığı bölgelerin Pakistan'a verilmek istenmesi ve İngiltere'nin Pakistan ordusunu Afganistan'a karşı donatması ve eğitmesi bu ayrışmanın en büyük nedenleri arasındaydı. Ancak bu tarihe kadar Afganistan Krallığı Batılı bir model üzerinde, İngiltere çizgisinde yol alıyordu. 1936'da imzalanan Sadabat Paktı da bu modele sadakatin işaretlerinden biriydi.

Aynı şekilde İran yönetimi de Pehlevi ailesinin diktatörlüğü altında Batılı bir model inşa etmişti. Dönemin Amerika'sı İngiltere, İran üzerinde büyük bir hakimiyete sahipti. Yaşam tarzı, eğlence, lüks, sefahat Londra sokaklarını herhangi bir Avrupa şehrini aratmıyordu. Türkiye zaten 1924'ten itibaren yönünü tamamen Batılı bir modele çevirmişti. Irak'ta da durum farklı değildi. 1. Dünya savaşıdan sonra Irak İngiliz hakimiyetine girmiş, Musul Sorunu İngilizler lehine neticelenmiş, 1930'a kadar İngiliz mandası olan Irak'ı sahibi İngiltere bu tarihte devlet olarak tanımış, 1932'de Milletler Cemiyetine üye yapmış, askeri üslerini korumak, petrolünü yönetmek şartıyla uzun yıllar sürecek bir anlaşmaya imza atmıştı. Irak'ta diğer üç ülkede olduğu gibi ayrıcalıklı bir sınıf emperyalizmin kollarında en şatafatlı günlerini yaşıyordu. Bu dört ayrı Batıcı ülkeyi bir araya getiren ve Sadabat paktını imzalatan gerekçe aslında İngiliz emperyalizmini tehdit eden SSCB yayılmacılığıydı! Dört ülke imzaladıkları bu anlaşma ile Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan üzerinden hazar denizini geçerek Türkmenistan ve Tacikistan'a kadar uzanan bir hat üzerinde Sovyetlere duvar örmüşlerdi.

Sovyet yayılmacılığına karşı dönemin Amerika'sı böyle bir önlem almıştı. Bugün adına 'Tarzi Amerikancılık' dediğimiz emperyal düzenin; Pehlevi'ci, Emanullah Han'cı, Faysal Hüseyin'ci ve Kemalist aklın ilk denemesi buydu.

CENTO (Central Treaty Organization- 1955)

Merkezi Anlaşm Teşkilatı diye çevirebileceğimiz CENTO, 1955 yılında Türkiye ile Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı'nın genişlemiş halidir. Anlaşmanın imzalanmasının ardından Birleşik Krallık, Pakistan ve İran'da anlaşmaya imza attılar. Amerika Birleşik

Devletleri ise Gözlemci olarak yer aldı. Bu örgütün farkı amacını doğrudan 'SSCB'nin Ortadoğu'da yayılmasını önlemek ve Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak' olarak açıklamasıydı. Sözleşmeye imza atan bütün ülkeler Sovyetler Birliğine cephe aldıklarını açıkça ilan etmiş oluyorlardı. Bir diğer fark ise Sadabat Paktı'nda dünyanın bir numaralı emperyalist gücü ve masayı kuran İngiltere iken, CENTO'da dünyanın bir numaralı emperyalist gücünün artık Amerika olduğunun tescil edilmesi idi.

Zira, örgütün kuruluşunu sağlayan gelişme Amerika Birleşik Devletleri'nde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan John Foster Dulles'in 1953 yılında Ortadoğu ülkelerine yaptığı gezi idi. ABD 2. Dünya Savaşını vahşice sona erdirirken dünya hakimiyetini ilan etse de fiilen dünya hakimiyeti CENTO ile ilan edilmişti. Bu tarihten itibaren İngiltere emperyalist hakimiyette ikinci sıraya düştü.

Sadabat Paktı'na doğrudan katılmayan İngiltere CENTO'da imzacılardan biridir. Örgütü kurduran ABD ise bu kez gözlemci olarak yer alır. Pakistan hariç Türkiye, Irak ve İran aynı kadrodadır.

Afganistan, rejim değişikliği ve İngiltere ile yaşadığı krizin ardından Rusya'ya yanaşmış o yüzden devre dışı bırakılmıştır. Onun yerine Batı'nın / Amerikan'ın ezeli ve ebedi dostu Pakistan örgüte dahil edilmiştir.

Bağdat Paktı'na başta Suriye ve Mısır olmak üzere birçok Arap ülkesi İsrail'e hizmet ettiğini düşündükleri için tepki göstermiştir. Ortadoğu'da Sovyet düşmanlığını organize etmeye çalışan örgüt bu yaklaşımı ile Arap ülkelerinin Sovyetler Birliğine sempati ile bakmasına ve ona yaklaşmasına da neden olmuştur.

Çok şükür ki, 1979 İran İslam Devrimi'nin ardından İran örgütten ayrılarak CENTO'nun fiilen sonunu getirmiştir. CENTO'nun Türkiye açısından bir önemi de şudur: dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı CENTO anlaşması gereğince Türkiye'de bir iç karışıklık olması halinde Türkiye'ye müdahale edebileceklerini açıklamıştır. CENTO ortadan kalkmış olsa da ABD Türkiye'ye bazen doğrudan bazen dolaylı yollarla müdahale etmeye devam etmektedir. CENTO, Sadabat Paktındaki Kemalist Amerikancılığın (Emperyalizmcilik), Menderes dönemindeki Seküler Amerikancılığın tarzını oluşturur.

Mekke Anlaşması (2026)

7 Ağustos 2026 tarihinde Suudi Arabistan, Türkiye ve Pakistan arasında imzalanan 'Mekke Ortak Savunma Anlaşması' muhafazakâr kesimlerce 'İslam NATO'su kuruluyor' romantizmiyle büyük alkış aldı. '

Pakistan'ın nükleer silahları artık bizim, bizim de nükleer silahımız olacak' diyen başka bir romantik grup da mevcut. Hac kontenjanlarının artırılacağına sevinenler de Suudi turistlerin Türkiye'ye bolca döviz kazandıracağını düşünen bir akıl da cari!

Anlaşmaya göre üç ülkeden birine bir saldırı gerçekleşirse ülkeler saldırının kendi ülkelerine yapılmış olduğunu kabul edecek. Mesela Pakistan haksız şekilde Afganistan'a müdahale etmeye devam ederse Afganistan'da meşru müdafaa hakkını kullanırsa bu üç ülke Afganistan'a savaş ilan edebilecek. İran kendisine doğrudan saldıran Suudi Arabistan'a misillemede bulunursa bu üç ülke İran'a savaş ilan edebilecek. Ama İsrail olur da Suudi Arabistan'a veya Türkiye'ye saldırırsa biliyoruz ki bu ülkeler İsrail'e savaş ilan edemeyecek!

Bu haliyle bu anlaşma üçüncü tarz Milliyetçi- Muhafazakâr Amerikancılığa tekabül ediyor. Güvenlik ve iş birliği anlaşması olarak adlandırılrsa da ABD ve İsrail'in güvenliğini tesis etmek amacıyla İran ve 'Şii'lik tehdidine' karşı kurulmuş uluslarüstü bir aklın projesi olarak duruyor. Amerika'nın yarım yüzyıldan fazla süredir inşa etmeye çalıştığı mezhepçilik hastalığı taraflar arasında çatışma durumuna hiç bu kadar yakın olmamıştı.

CENTO İran İslam Devrimi ile tarihe gömülmüştü bakalım Mekke Anlaşmasının başına neler gelecek. Veya bu anlaşma başımıza neler getirecek?